

Slobodan Divjak

Hag i suočavanje sa realnošću

Obrazloženje haške presude hrvatskim generalima je takve prirode da se ono može tretirati ne samo kao pravni akt, već i kao jedno od svedočanstava o suštinskim uzrocima raspada bivše SFRJ. Ono potvrđuje činjenicu da je tadašnji hrvatski politički i vojni vrh, u svojoj šovinističkoj zaslepljenosti, razradio i realizovao plan za prisilno i trajno proterivanje srpskog življa iz Hrvatske. Pravnim jezikom govoreći, reč je akciji bezočnog etničkog čišćenja. Ako se ovome pridoda teška optužnica koju je Dik Marti izneo protiv albanskog rukovodstva i ako se imaju u vidu sve rasprostranjeniji stavovi u svetskoj javnosti da je Aliju Izetbegovića od Haškog suda spasila smrt, onda postaje jasno u kojoj meri su bile neutemeljene (i reklo bi se naivne) ocene da se jedino Milošević priklonio etnonacionalističkoj politici koja je izazvala krvavi, teškim zločinima obeleženi raspad bivše Jugoslavije. Dosadašnja empirijska evidencija nedvosmisleno pokazuje da se unutarjugoslovenski sukob može najadekvatnije označiti kao sukob različitih etnonacionalizama – to je suština naše drame u koju su se uključili i spoljni faktori. Naravno, ovakva kvalifikacija datog konflikta ne implicira izjednačavanje odgovornosti svih strana u sukobu – to što su svi odgovorni ne znači i da je njihova odgovornost podjednaka. Samo na osnovu realističnog uvida u bit sukoba, u kojem nema mesta ni za mazohizam ni za trijumfalizam, može se postaviti adekvatna platforma za međusobno pomirenje.

Prekratka su i objašnjenja koja insistiraju na tome da su nacionalni lideri posredstvom kontrole medija spolja usadili etnonacionalizam u svest masa. Ti lideri su zaigrali na tu kartu zato što su procenjivali da će, zahvaljujući njoj, steći široku popularnost; daleko širu nego oni koji se budu priklonili liberalno-demokratskim opcijama. Ponuda nacionalističkih programa je bila dominantna zato što se pretpostavljalo da je potencijalna potražnja za njima najveća. I te pretpostavke su se pokazale kao tačne: jezik dijabolizovanja Drugog pao je na plodno tlo. Etnonacionalizam na ovim područjima ima potencijalno izvorište u dominirajućem shvatanju nacije: jedna nacija, jedna kultura, jedna vera. Državno-teritorijalno poimanje nacije, po kojem pripadnici različitih etnosa, kultura i religija mogu biti, ukoliko su članovi iste države, pripadnici iste nacije, nema ovde dubljeg ukorenjenja. Činjenica da je u bivšoj Jugoslaviji bilo samo 6% Jugoslovena rečito svedoči o primatu etničkog nad građanskim.

Poistovećivanje nacionalnog i etničkog nije svojstveno samo većinskom etnosu, već isto tako i manjinskim grupacijama. Uputno je imati u vidu reči italijanskog pravnika svetskog glasa Antonija Kasezea: "Nedavna iskustva u bivšoj Jugoslaviji pokazuju da jemčenje manjinskih prava i autonomija može stvoriti klimu koja vodi raspadu zemlje i otcepljenju od nje." Ma koliko to na prvi pogled paradoksalno zvučalo, valja istaći: kao što može postojati tiranija etničke većine, isto tako na delu može biti i tiranija manjinskih etnosa.

Naravno, realnost nije nešto što se može kratkoročnim političkim merama i patetičnom frazeologijom brzo prevazići. Realnost se ne može ignorisati, ali nju ne treba ni uzdizati na rang ideala i stalno joj podilaziti. Stoga se Srbija mora što brže otvarati prema istinskoj građanskoj i pravnoj državi u koju će biti ugrađeni mehanizmi koji će predstavljati branu kako "tiraniji većine" tako i "tiraniji manjina". Sastavni deo ovoga procesa je i stvaranje društvene klime u kojoj će u prvom planu biti ne etničko pripadništvo, već građanin i njegova individualna prava. Takva klima se ne može stvoriti bez učvršćivanja sfere kritičke javnosti, nezavisne od centara političke moći. Ovde bih podsetio na događaj iz američke istorije jer on svedoči o načinu na koji se stvara istinska kritička javnost. Reč je o tzv. bostonskom masakru u kojem je grupa britanskih vojnika ubila pet američkih civila. Pošto je to bilo doba britanske okupacije, nijedan od

američkih advokata nije pristao da brani britanske vojnike, osim Džona Adamsa, budućeg predsednika Amerike i otvorenog kritičara britanske okupacije. Šestorica vojnika je oslobođena, dok su dva osuđena za masakr. Adams se tada izložio riziku da ga američka javnost prezre i žigoše kao izdajnika, ali je on kasnije istakao da je to bio jedan od njegovih najpatriotskijih činova jer je bio u funkciji odbrane prava kao temelja buduće nezavisne Amerike.